

Un popor îndărătnic

Este cel mai intens moment dramatic. Israelii, la doar patruzeci de ani după cea mai mare revelație din istorie, au creat un idol: Vițelul de Aur. Dumnezeu amenință că îi va distruge. Moșe, exemplificând la maxim caracterul israeliților, fiind cei care “se luptă cu Dumnezeu și cu oamenii”, îi confruntă pe fiecare pe rând. Se roagă către Dumnezeu să aibă milă pentru popor. Coborând de pe munte și văzându-i pe israeliți, zdrobește tablele, simbol al legământului; macină apoi vițelul până îl transformă în pulbere, o amestecă cu apă și le-o dă israeliților să o bea. Le cere Leviților să îi pedepsească pe răufăcători. Urcă apoi din nou pe munte într-o încercare prelungită de a repara relația deteriorată dintre Dumnezeu și popor.

Dumnezeu acceptă cererea sa și îi cere lui Moșe să sculpteze două table din piatră. În acest moment însă, Moșe are o solicitare neobișnuită:

Atunci a căzut Moise îndată la pământ și s-a închinat lui Dumnezeu, zicând: "De am aflat bunăvoință în ochii Tăi, Stăpâne, să meargă Stăpânul în mijlocul nostru, căci [*ki*] poporul acesta e îndărătnic; dar, iartă nelegiuirile noastre și păcatele și ia-ne ca moștenirea Ta!" (Ex. 34:8-9)

Dificultatea din verset este de la sine înțeleasă. Moșe aduce ca motiv pentru care Dumnezeu să rămână cu israeliții exact atributul pe care Dumnezeu îl dăduse ca motiv pentru dotința de a-i abandona:

„Am văzut acest popor,” a spus Dumnezeu lui Moșe “și sunt un popor încăpățânat. Acum, lasă-Mă singur, ca mânia Mea să se aprindă împotriva lor și să-i pot distruge. Apoi, te voi face pe tine înaintașul unui neam mare.” (Ex. 32:9)

Cum poate Moșe să invoce încăpățânarea poporului, tocmai ca motiv pentru care Dumnezeu să rămână între ei? Care este semnificația lui “căci” – “să meargă Stăpânul în mijlocul nostru, *căci* poporul acesta e îndărătnic;”

Comentatorii aduc o sumedenie de interpretări. Rashi citește cuvântul *ki* cu sensul de “dacă” – “Dacă sunt un popor încăpățânat, atunci iartă-i.”¹ Ibn Ezra² și Chizkuni³ îl interpretează ca “deși” sau “în ciuda faptului că” (*af al pi*). Alternativ, sugerează Ibn Ezra, versetul poate fi citit, “[Recunosc că] acesta este un popor îndărătnic – de aceea iartă nelegiuirile noastre și păcatele, și ia-ne ca moștenirea

¹ Rashi, comentariu la Exodul 34:9.

² În comentariul său “scurt” la Exodul 34:9. În comentariul său lung citează acest punct de vedere în numele Rabinului Yonah ibn Yanah (R. Marinus, 990–1050).

³ Hezekiah ben Manoah, un rabin și exeget francez ce a trăit în secolul treisprezece.

Ta.”⁴ Acestea sunt interpretări directe, deși atribuie prepoziției *ki* un sens pe care aceasta nu îl are în mod obișnuit.

Există însă și o linie de interpretare diferită și mult mai surprinzătoare, ce poate fi urmărită de-a lungul secolelor. În secolul douăzeci a fost exprimată de Rabbi Yitzchak Nissenbaum. Argumentul pe care i l-a atribuit lui Moșe a fost acesta:

Dumnezeul Atotputernic, a privit favorabil acest popor, pentru că ceea ce este acum cel mai mare viciu al lor, va fi într-o zi cea mai mare virtute eroică. Ei sunt într-adevăr un popor încăpățânat... Dar la fel cum sunt acum încăpățânați în nesupunerea lor, vor fi în aceeași măsură încăpățânați în loialitatea lor. Alte popoare vor încerca să îi asimileze, dar ei vor refuza. Religii mai puternice îi vor îndemna să se convertească, dar ei se vor opune. Vor suferi umilințe, persecuții și chiar tortură și moarte din cauza numelui pe care îl poartă și a credinței pe care o împărtășesc, dar vor rămâne fideli legământului pe care strămoșii lor l-au făcut cu tine. Vor merge spre moarte spunând *Ani ma’amin*, “Eu cred.” Acesta este un popor uluitor în încăpățânarea sa – și deși acum este defectul lor, vor veni vremuri mult în viitor, în care aceasta va fi cea mai nobilă calitate a lor.⁵

Faptul că Rabinul Nissenbaum a locuit și a murit în getto-ul din Varșovia, oferă o și mai mare pregnanță cuvintelor sale.⁶

Multe secole mai devreme, un Midraș a adus, în esență, același argument:

Există trei lucruri ce sunt neînficate: câinele printre animale, cocoșul printre păsări și Israel printre popoare. Rabinul Isaac ben Redifa a spus în numele Rabinului Ami: Poți crede că acesta este un atribut negativ, însă de fapt este demn de laudă, căci înseamnă: “Fie să fii evreu sau să te pregătești să fii spânzurat.”⁷

Evreii erau îndărătnici, spune Rabinul Ami, în sensul că erau gata să moară pentru credința lor. Așa cum explică Gersonides (Ralbag), în secolul paisprezece, unui popor încăpățânat poate să îi ia mult până să dobândească o credință, dar odată ce au făcut-o nu vor mai renunța la ea niciodată.⁸

Observăm o sclipire a acestei extraordinare încăpățânări într-un episod narat de Josephus, unul dintre primele incidente înregistrate de nesupunere civilă în masă, ce nu a fost violentă. S-a petrecut în timpul domniei împăratului Roman Caligula (37–41 e.a.). El a propus amplasarea în Templul de la Ierusalim a unei statui care să-l înfățișeze și l-a trimis pe liderul militar Petronius, pentru a duce la îndeplinire această sarcină, chiar prin forță dacă va fi necesar. Josephus descrie astfel întâlnirea dintre Petronius și populația evreiască la Ptolemais (Acre):

Zece mii de evrei au venit la Petronius, în Ptolemais pentru a-i oferi petițiile lor, de a nu-i forța să încalce legile patriarhilor lor. “Dar dacă,” au spus ei, “ești pe deplin hotărât să aduci statuia și să o instalezi, trebuie mai întâi să ne ucizi și apoi să faci ce-ai decis. Pentru că atâta timp cât suntem în viață nu putem permite astfel de lucruri care ne sunt interzise prin legea noastră...”

Apoi Petronius a venit la ei (în Tiberius): “Veți merge astfel la război cu Caesar, indiferent de

⁴ Ibn Ezra, “long” commentary ad loc.

⁵ Aceasta este parafrazarea proprie a comentariului citat în numele lui Rabbi Yitzhak Nissenbaum în Aaron Yaakov Greenberg, ed., *Iturei Torah*, Shemot (Tel Aviv, 1976), 269–70.

⁶ Pentru discursul remarcabil al lui Rabbi Nissenbaum din gettoul din Varșovia, vezi Emil Fackenheim, *To Mend the World* (New York: Schocken, 1982), 223.

⁷ Beitza 25b; Shemot Raba 42:9.

⁸ Ralbag, comentariu la Exodul 34:9.

măreața sa pregătire în război și de slăbiciunea voastră?” Ei au răspuns, “Sub nicio formă nu vom intra în război cu Caesar, dar vom muri mai degrabă decât să ne vedem legea încălcată.” Apoi s-au așezat la pământ și și-au întins gâturile și au spus că sunt gata să fie uciși... Astfel și-au menținut decizia și au ales să fie uciși de bunăvoie decât să accepte dedicarea statuii.”⁹

Pus în fața unei nesupunerii eroice, pe o scară atât de largă, Petronius a cedat și i-a scris lui Caligula îndemnându-l conform spuselor lui Josephus să “nu împingă atâtea zeci de mii de oameni către distrugere, căci dacă va decide să îi ucidă, el însuși ar fi blestemat în toate veacurile ce vor urma”.

Iar acesta nu a fost un episod unic. literatura rabinică, alături de cronicile Evului Mediu, sunt pline de povești ale martirilor, evrei dispuși mai degrabă să moară decât să se convertească. Într-adevăr, însuși conceptul de *Kiddush Hashem*, sanctificarea numelui Divin, a devenit asociată în literatură halahică cu ideea de a consimți “să moară mai degrabă decât să încalce legea”. Conclava rabinică Lod (Lydda), în secolul al doilea e.a. care a stabilit legile martiriului (inclusiv cele trei păcate pentru care se spune că o persoană “ar trebui să moară mai degrabă decât să le înfăptuiască”)¹⁰ era o încercare de a *limita*, mai degrabă decât încuraja fenomenul. Unul dintre aceste episoade se remarcă prin îndrăzneșă sa teologică. A fost consemnat de istoricul evreu Shlomo ibn Verga (secolele cincisprezece spre șaisprezece) și se referă la expulzarea spaniolă:

Una dintre bărci era infestată de plagă, iar căpitanul bărcii a lăsat pasagerii la țarm, într-o zonă nelocuită... Printre ei era un evreu care se străduia să meargă pe jos împreună cu soția și cei doi copii ai săi. Soția a leșinat și a murit... Soțul îi duce pe copii, până când el și cei doi leșină de foame. Atunci când își recapătă cunoștința, descoperă că și cei doi copii au murit.

În această imensă durere se ridică în picioare și spune: “O Stăpân al universului, Tu ai făcut atât de multe lucruri încât e posibil să îmi părăsesc credința. Dar să știi cu certitudine că – chiar împotriva dorinței cerurilor – sunt evreu și voi rămâne evreu. Și nici măcar ceea ce ai adus asupra mea și nici ceea ce vei mai aduce asupra mea nu va fi de niciun folos.”¹¹

Am putea fi copleșiți de o astfel de credință – o astfel de credință îndărătnică. Aproape sigur aceasta este ideea care se află în spatele pasajului faimos din Talmud despre oferirea Torei la Muntele Sinai:

Și au stat sub munte: Rabi Avdimi ben Chama ben Chasa a spus: asta ne învață că Sfântul, Binecuvântat fie El, a ridicat muntele deasupra lor asemenea unui butoi și a zis “Dacă acceptați Tora va fi bine. Dacă nu acesta va fi locul înmormântării voastre” Rava a spus: Chiar și așa au re-acceptat Tora în timpul lui Ahasuerus, căci este scris “evreii au confirmat și au luat asupra lor”, însemnând, “au confirmat ceea ce acceptaseră înainte.”¹²

Semnificația acestui text neobișnuit pare a fi aceasta: la Sinai, poporul evreu nu a avut altă opțiune decât să accepte legământul. Tocmai fuseseră salvați din Egipt. Dumnezeu despărțise marea pentru ei. El le-a trimis mana din cer și a scos apă dintr-o stâncă. Acceptarea unui legământ în aceste condiții nu poate fi numită liberă. Adevăratul test al credinței a fost acela când Dumnezeu era ascuns. Citatul lui Rava din cartea Esterei este foarte precis. Meghilat Ester nu conține numele lui Dumnezeu. Rabinii sugerează că numele Ester este o aluzie la fraza *haster astir et panai* “cu siguranță îmi voi ascunde fața”. Cartea se referă la primul mandat pentru

⁹ Josephus Antiquities of the Jews, bk. 18, chap. 8. Citat în Milton Konvitz, “Conscience and Civil Disobedience in the Jewish Tradition,” in Contemporary Jewish Ethics, ed. Menachem Kellner (New York: Sanhedrin Press, 1978), 242–43.

¹⁰ Sanhedrin 74a. Cele trei păcate erau crima, idolatria și incestul. Martiriul a fost o problemă complexă în diferite momente ale istoriei evreilor. Evreii se aflau în mijlocul a două idei contrare. Pe deoparte, sacrificial personal era cea mai înaltă formă de Kiddush Hashem, sanctificarea numelui Divin. Pe de altă parte, iudaismul prefera viața și păstrarea acesteia.

¹¹ Nahum Glatzer, A Jewish Reader (New York: Schocken, 1975), 204–5. Acest pasaj a fost cel care a inspirat opera faimoasă de ficțiune a lui Zvi Kolitz despre sfidarea lui Dumnezeu de către un om, în numele lui Dumnezeu. Yossl Rakover Talks to God (New York: Vintage, 2000).

¹² Shabbat 88a. Vezi eseul “Mount Sinai and the Birth of Freedom,” p. 149.

genocidul poporului evreu. Faptul că evreii au rămas evrei în acele condiții a fost o dovadă că într-adevăr au reafirmat legământul. Încăpățânați în neîncrederea lor în perioada biblică, au devenit încăpățânați în credința lor în perioada următoare. Puși în fața prezenței divine, ei nu L-au ascultat. Când s-au confruntat cu absența Lui, I-au rămas loiali. Acesta este paradoxul poporului îndărătnic.

Nu este un accident că principalul fir narativ din cartea Esterei începe cu aceste cuvinte: “Și Mordehai a refuzat să se închine” (Esther 3:1). Refuzul său de a pleca în fața lui Haman pune povestea în mișcare. Mordehai este și el încăpățânat – pentru că un lucru este dificil atunci când ești încăpățânat și anume să îți pleci capul. Au fost momente când evreilor li s-a părut dificil să se închine lui Dumnezeu – dar cu siguranță nu au fost niciodată dispuși să se închine nimănui mai prejos. Acesta este motivul pentru care, dintre toate popoarele care au intrat în arena istoriei evreii – mereu în exil, dispersați, și oriunde în minoritate – nu s-au asimilat culturii dominante și nici nu s-au convertit la religia majorității.

“Iartă-i *căci* sunt un popor încăpățânat,” a spus Moșe, pentru că va veni o vreme când încăpățânarea lor nu va fi un defect tragic, ci o nobile și sfidătoare loialitate. Și așa a fost să fie.

Pentru mai multe articole ale Rabinului Sacks, vă invităm să vizitați www.rabbisacks.org

© Rabbi Sacks • Toate drepturile sunt rezervate
Biroul Rabinului Sacks este susținut de The Covenant & Conversation Trust